

Solidariteit tussen de generaties¹

Vrouwen in 2020, hoe kijken ze straks terug op het jaar 2012, waarin Europa het actief ouder worden en de intergenerationale solidariteit agendeerde? Als het jaar waarin het grote inleveren pas echt begon en de door vergrijzing toch al toenemende spanningen tussen generaties nog hoger deed oplopen? Of als het jaar waarin juist door dat inleveren de basis werd gelegd voor nieuw contracten tussen de generaties; beter afgestemd op de levens van moderne vrouwen en mannen van verschillende leeftijden?

Wat is er aan de hand?

De naoorlogse babyboomers vormen een wonderlijke uitstulping in de bevolkingsopbouw: talrijker dan de vooroorlogse generatie maar ook dan de geboortecohorten na 1970. Sinds de jaren tachtig heeft de overheid deze dubbele trendbreuk geagendeerd als de dreigende 'vergrijzing'. Het rapport 'Vergrijzingsbewust Beleid' (WRR, 1999) plaatste het thema in een breder perspectief van ontgroening, langere levensverwachting en globalisering, uitmondend in de waarschuwing dat houdbaarheid en rechtvaardigheid van het intergenerationale voorzieningenstelsel gevaar liepen. Hierin moest de Wet Maatschappelijke ondersteuning (2004), die de overgang markeert van verzorgings- naar participatiestaat, verbetering brengen. Voortaan geen verzorgingsarrangementen 'van de wieg tot het graf'; bij tegenslag zorgt de overheid hoogstens tijdelijk voor een vangnet. In het verslechterde economisch klimaat lijken er echter verstrekkender maatregelen nodig, die elke leeftijdsgroep gevoelig treffen en ook de solidariteit tussen de generaties onder druk zetten. Zowel op het gebied van inkomen en zorg als van onderwijs rijst de vraag wie er wat betaalt voor wie. Reden om ons af te vragen wat intergenerationale solidariteit eigenlijk betekent en of een seksebewuste benadering kan bijdragen aan betere 'generatiecontracten'.

Generatieverschillen

Om misverstanden te vermijden: met *generatie* doelen we niet op de familieverwantschap kind- ouder - grootouder – overgrootouder. Het gaat ons om bevolkingsclusters die in dezelfde periode zijn opgegroeid, onder overeenkomstige historische omstandigheden, en daardoor een aantal jeugdherinneringen, gewoonten, normen en beelden gemeenschappelijk hebben – overigens wel gedifferentieerd naar sekse, sociale klasse, culturele herkomst en seksuele voorkeur.

We volstaan hier met een driedeling in vooroorlogse, babyboom- en keuzegeneratie. Leden van de *vooroorlogse generatie* (voor 1940) zijn opgegroeid voor en tijdens de oorlog. Ze trouwden jong, kregen snel kinderen en leefden overwegend volgens het traditionele kostwinnersmodel. Veel mannen traden vervroegd uit het arbeidsproces, maar bleven of werden volop actief in vrijwilligerswerk, de vrouwen waren dat vaak al hun leven lang. De *babyboomers* (1940-1960) groeiden op tijdens de wederopbouw, in toenemende welvaart. Door secularisatie, betere scholing en beschikbaarheid van 'de pil' kregen ze later en ook beduidend minder kinderen. In veel gezinnen maakte het kostwinnersmodel plaats voor het

¹ Verschenen in V.V.A.O. magazine voor Vrouwen met een Hogere Opleiding 15 (sept 2012), p. 8-10.

'anderhalfverdienersmodel'. Momenteel zijn vroege babyboomers de arbeidsmarkt aan het verlaten, vrouwen eerder dan mannen, maar ook zij blijven maatschappelijk actief. Ruim een kwart van de grootouders zorgt tenminste wekelijks voor hun kleinkinderen en meer dan 60% verleent ook andere soorten informele hulp of doet vrijwilligerswerk. De *keuzegeneratie (na 1960)* groeide op in een tijd van individualisering en laat zich in het eigen leven evenmin vastpinnen op standaardpatronen van relatie- en gezinsvorming of een traditionele verdeling van werk en zorgtaken. Ook in hun arbeidsloopbanen maakt de keuzegeneratie haar naam waar: een groeiende groep kiest bewust voor het ZZP-schap. Terwijl de vroeggeborenen van die generatie nog het hoogtepunt van de verzorgingsstaat mee maakten, betwijfelen de na 1980 geboren en zij in de toekomst wel gebruik kunnen maken van de collectieve voorzieningen waar hun voorgangers over beschikken. Conclusie is dat er ook in de beleving van collectieve voorzieningen een generatieverschil bestaat. Waar de vooroorlogse generatie pensioen- en zorgvoorzieningen doorgaans als een verworvenheid waardeert, vormen ze voor de meeste babyboomers een vanzelfsprekend en onaantastbaar recht, terwijl ze voor de keuzegeneratie steeds meer de betekenis krijgen van onaanvaardbare aanspraken op solidariteit tussen de generaties.

Solidariteit tussen de generaties

Intergenerationele solidariteit is niet, zoals andere soorten solidariteit, gebaseerd op wederkerigheid. De tegenprestatie vindt namelijk pas op termijn plaats: 'ik geef aan jou omdat er door anderen ooit aan mij (door)gegeven is'. Het gaat om solidariteitsketens tussen volgende - en voorgaande generaties die in principe oneindig zijn en uiteenlopende gebieden kunnen bestrijken: inkomen, zorg, onderwijs, kennis en milieu. Die solidariteit kan zowel functioneren op informele basis als formeel (statelijk).

Informele solidariteit wordt binnen families volop geboden. Toch is er op macroniveau meer nodig, want niet alle familierelaties zijn geschikt om sociale steun te geven en bovendien is er een stijgend percentage mensen zonder kinderen - waaronder vooral hoogopgeleide vrouwen. Daarom is een goede regeling van formele steun gewenst.

Bij *formele* solidariteit tussen de generaties is de (niet-wederkerige) ruil vastgelegd in wetgeving en formele contracten. Dergelijke afspraken lopen echter onherroepelijk achter op de werkelijkheid en daarmee op de actuele vraagstukken van de gebruikers. Zo is het pensioenbeleid nog grotendeels afgestemd op de (mannelijke) standaardlevensloop en traditioneel kostwinnerschap. De levens van moderne vrouwen en mannen kennen echter veel flexibeler overgangen en bestaan vaker uit een mix van werk- en zorgtaken en van betaald en onbetaald (vrijwilligers)werk. Een ander anachronisme is dat het intergenerationele solidariteitsregime nog geënt is op het stereotype beeld dat 'oud' gebrekkig en arm impliceert en 'volwassen' vitaal en welgesteld. In werkelijkheid genieten vele ouderen van een goede gezondheid en een comfortabel inkomen terwijl de volwassen levensfase niet per definitie is gevrijwaard van ziekte en sociaaleconomische tegenslag.

Naar een nieuw generatiecontract

De noodzaak tot heroverweging van de intergenerationele contracten wordt inmiddels in brede kring aanvaard. Vraag is echter vanuit welke uitgangspunten. Slim heroverwegen biedt de kans zorg- en arbeidsregimes meteen beter af te stemmen op de actuele vraagstukken en een gelijkmatiger verdeling van het tijdskapitaal te verwezenlijken: hoe kan de stress van het 'spitsuur van het leven' worden gereduceerd? hoe is de beruchte

'sandwich' van zorg voor kinderen én ouders op te vangen? hoe kan aan zorg te besteden tijd worden verdisconteerd?

Er woedt nu een strijd tussen de logica van de verzorgingsstaat en de participatiemaatschappij. De woordvoerders (zelden vrouwen) zijn afkomstig uit politieke partijen, vak- en ouderenbonden enerzijds en overwegend jeugdige 'babyboombashers' in de sociale media anderzijds. Wie in 2020 solidariteitscontracten wil die recht doen aan de feitelijke verdeling van krachten en kwetsbaarheden *over en binnen* de generaties (m/v), kan dus niet langs de zijlijn blijven staan. Vrouwen van de VVAO: laat van je horen!

Janneke van Mens-Verhulst is oud-hoogleraar Vrouwengezondheidszorg aan de Universiteit voor Humanistiek- waar ze nog steeds deelneemt aan de onderzoeksgroep "Goed Ouder worden". Tot 2006 was ze tevens verbonden aan het Departement Klinische en gezondheidspsychologie van Universiteit Utrecht. Sindsdien is zij freelance actief. Zie www.vanmens.info/verhulst. Ina Wilbrink-Peeterman was tot 2012 werkzaam bij het programma Informele Zorg van MOVISIE, landelijk kennisinstituut voor maatschappelijke ontwikkeling. Samen publiceerden zij in 2011 Vrijheid in het licht van afscheid van betaalde arbeid. Geron 13 (2): 7-10, ook beschikbaar op www.vanmens.info/verhulst.

Literatuur

Bie, R. van der & Latten, J. (2012). *Babyboomers. Indrukken vanuit de statistiek*. Den Haag: CBS.

Broek, A. van den, Bronneman-Helmers, R. & Veldheer, V. (red.). (2010). *Wisseling van de wacht: generaties in Nederland*. Den Haag: SCP.

Houben-van Herten, M. & Riele, S. te (2010). *Vrijwillige inzet*. Den Haag: CBS.

Merens, A. & Ross, J.A. (2010). *Emancipatiemonitor 2010*. Den Haag: SCP.

Urban Walker, M.(ed). *Mother Time. Women, Aging and Ethics*. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers.